

ERZURUM İLİNDE NÜFUSUN YAPISI VE EĞİTİM DURUMUNDA ÇEYREK ASIRDA (1990-2015) MEYDANA GELEN DEĞİŞİM

The Change of the Structure and Educational Status of Population in Erzurum Province that has been Occurred in Quarter Century (1990-2015)

Murat YILMAZ¹

Özet

Bu çalışmanın amacı Erzurum ilinde nüfusun cinsiyet oranı, yaş yapısı, bağımlılık oranı ve eğitim durumunun son 25 yıldaki değişimini incelemektir. Erzurum ili Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum-Kars Bölümü'nde yer almaktadır. Yüksek bir sahada yer alan ilde, karasal iklim özellikleri görülmektedir. Ekonomik kaynakların sınırlı olduğu Erzurum'da uzunca bir süredir göç yaşanmaktadır. Nitekim son 15 yılda il nüfusu her yıl % -1,2 oranında azalmıştır.

Erzurum'da nüfusun cinsiyet oranı yüksektir (2015-1005). 1990 yılında il nüfusunun % 40,9'u 0-14 yaş grubundan oluşurken 2015'te bu oran % 27,3'e düşmüştür. Aynı dönemde çalışma çağındaki nüfus oranı % 55,5'ten % 64,5'e yaşlı nüfus oranı da % 3,6'dan % 8,2'ye çıkmıştır. İlde 1990'da nüfusun bağımlılık oranı % 80 iken 2015'te bu değer % 55'e düşmüştür.

Erzurum ilinde nüfusun eğitim durumunda 1990 yılı ile 2015 yılı arasında önemli değişimler yaşanmıştır. 1990 yılında ilde okuma-yazma bilenlerin oranı % 73,9 iken 2015 yılında bu oran % 92,6'ya yükselmiştir. Okuma-yazma oranının değişimi cinsiyet bazında incelendiğinde aynı dönemde kadınların okuma-yazma oranının % 62,1'den % 88,1'e yükselerek büyük bir ilerleme sağladığını görmekteyiz. Erkek nüfusta okuma-yazma oranı % 85,6'dan % 97,1'e çıkmıştır. Okuma-yazma oranının 25 yılda önemli ölçüde yükseldiği ilde halen okuma-yazma bilenlerin % 70,1'i okur-yazar, ilkökul mezunu ve ortaokul mezunlarından oluşmaktadır. Daha üst öğrenim kademelerindeki mezun oranı sadece % 29,9'dur. İlde orta öğretim ve daha üst öğrenim düzeyindeki okullaşma oranının ve mezun sayısının artırılması için ciddi çalışmalara ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Erzurum ili, nüfusun yaş yapısı, cinsiyet oranı, bağımlılık oranı, eğitim durumu

Abstract

In this study, the change of the human sex ratio, age structure, dependency rate and education status of the population in Erzurum province are analyzed that has been occurred in last 25 years. Erzurum province is in East Anatolian Region's Erzurum-Kars part. The province which is in a high area the terrestrial climate features are seen. In Erzurum, where economic resources are limited, there is a long period of immigration. As a matter of fact, the province population has decreased by -1,2% every year in the last 15 years.

The sex ratio of the population in Erzurum is high (2015-1005). In 1990, 40,9% of the provincial population consisted of 0-14 age group, but this proportion decreased to 27,3% in 2015. In the same period, the proportion of the working age population increased from 55,5% to 64,5% and the elderly population increased from 3,6% to 8,2%. While the dependency rate of the population in 1990 was 80%, this value decreased to 55% in 2015.

Educational status of the population in Erzurum province was shown that important development related education in the province occurred between 1990 and 2015. Literacy rate in 1990 was 73,9 %, in 2015, literacy rate increased to 92,6 % in the province. Literacy rate by gender is also similar. The female literacy rate was 62,1 % in 1990. In 2015 female literacy rate was increased 88,1 % in the Erzurum. The male literacy rate was 85,6% in 1990 in the province. In 2015 male literacy rate was increased 97,1 %. Between 1990 and 2015 literacy rate increased significantly in the province. In Erzurum 70,1% of literate are only literate, primary school graduates and secondary school graduates. In the province, only 29,9 % of the literate population has a diploma higher than 12th. grades. Much more effort and investment must be conducted to increase higher educational attendance.

Keywords: Erzurum province, the age structure of population, human sex ratio, dependency rate, education status

¹ Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Eğitimi ABD., myilmazcog@yyu.edu.tr

GİRİŞ

Erzurum ili Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum-Kars Bölümü'nde bulunmaktadır. Denizden uzak, yüksek bir sahada yer alan ilde, karasal iklim özellikleri görülmektedir. Ekonomisi büyük ölçüde ziraat ve hayvancılığa dayanan Erzurum ilinde, başta Erzurum şehri olmak üzere Oltu, Horasan, Aşkale, Pasinler, İspir, Hınıs, Karayazı, Olur, Tekman, Çat, Köprüköy, Şenkaya gibi şehir ve kasabalarda ticaret, sanayi, eğitim, sağlık hizmetleri de belli bir gelişim kaydetmiştir.

2015 yılı verilerine göre Erzurum 25006 km² lik yüzölçümü ile alan büyüklüğü açısından Türkiye'nin 4. büyük ili olup ülkenin 780043 km² lik yüz ölçümünün % 3,2'sini oluşturmaktaydı (http://www.hgk.msb.gov.tr/images/urun/il_ilce_alanlari.pdf). Aynı yıl itibariyle Erzurum 762321 kişilik nüfusu ile 78741053 kişilik Türkiye nüfusunun % 0,97'sini oluşturmaktaydı (<http://www.nufusu.com/>). Yani Erzurum, alanına oranla Türkiye nüfusunun daha az bir kısmını barındırmaktadır (Coşkun, 2008). Öte yandan 1927 yılında Erzurum ili 270925 kişilik nüfusu ile 13,6 milyonluk Türkiye nüfusunun % 2'sini oluşturmaktaydı. Bu veriye bağlı olarak 88 yılda Erzurum ilinin Türkiye'de nüfus açısından daha önemsiz bir toplanma alanı durumuna geldiği söylenebilir.

2015 yılı itibariyle Türkiye'de ortalama nüfus yoğunluğu değeri 101 iken bu değer Erzurum ilinde yaklaşık 30'du. Bu verilerden Erzurum'da nüfus yoğunluğunun ülke ortalamasına göre oldukça düşük olduğu anlaşılmaktadır. Şüphesiz ülkemizin doğusunda, yüksek bir sahada yer alan Erzurum ilinde, yetiştirilen tarım ürünlerinin ve hayvanların niteliği, şehir ve kasabalarda ticaret ve imalat faaliyetlerinin sınırlı olması, hane halklarının çoğu zaman gerekli geçimi sağlayamamasına neden olmaktadır. Bu nedenle uzunca bir süredir ilden dışarıya yönelik göçler yaşanmaktadır. Buna bağlı olarak ilde nüfus yoğunluğu ülke ortalamasına göre oldukça düşüktür.

Nüfus en basit şekilde sınırları belli olan bir alanda yaşayan insan sayısıdır. Nüfusun sayısı önemli olduğu gibi sosyo-ekonomik nitelikleri de önemlidir (Özgür, 1998;7). Nüfusun yaş ve cinsiyet yapısı ile eğitim durumu demografik açıdan önemli göstergeler arasındadır. Nüfusun yaş gruplarına dağılımı söz konusu nüfusun artış hızı, bağımlılık oranı ve ekonomik potansiyeli hakkında ipuçları vermektedir. Yine eğitim durumu nüfusun önemli özelliklerindedir. Nüfus artış hızı, nüfusun istihdam potansiyeli vb. özellikler eğitim durumu ile yakından alakalıdır (Ünal, 2007.Yılmaz, 2016a).

Bundan dolayı bu çalışmada Erzurum ilindeki nüfusun yaş ve cinsiyet yapısı, bağımlılık oranı ve eğitim durumunun son 25 yıldaki değişimi incelenecektir. Söz konusu özellikler incelenirken 1990 ve 2015 yılı verileri karşılaştırılacak, böylece yaklaşık çeyrek asırda inceleme alanının nüfus yapısında ve nüfusun eğitim durumunda meydana gelen değişim ortaya konacaktır.

Günümüzde nüfusla ilgili dört önemli eğilim; yüksek doğum oranına bağlı hızlı nüfus artışı, düşük doğum oranına bağlı yaşlanma, göç ve kentleşme olarak sıralanmaktadır (UNFPA, 2013). Bu nedenle bu çalışmada Erzurum'da doğal artış hızının dönemsel değişimi, nüfusun yaşlanması ve göç gibi hususlar üzerinde de durulacaktır.

AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmanın temel amacı Erzurum ilinde nüfusun yaş, cinsiyet, bağımlılık oranı ve eğitim durumu gibi özelliklerinin son çeyrek asırdaki değişimini ortaya çıkarmaktır. Bunun yanı sıra ildeki nüfus gelişimi, doğal artış hızı, göç gibi konular üzerinde de durulacaktır.

Ham veriler tablo ve grafiklere dönüştürülecek, böylece son dönemdeki eğilimler, çeşitli değişkenler arasındaki karşılıklı ilişki veya iki değişken arasındaki çelişkilere bağlı olarak bu farklılıkların nedenleri üzerinde durulacaktır.

Bilindiği gibi tarım toplumlarında nüfus artış hızı zikzaklar çizer. Yani nüfus artış hızında yükselmeler ve düşüşler birbirini takip eder. Toplumun sağlık ve beslenme koşullarının iyileşmesi ve buna bağlı olarak bebek ölüm oranı ile toplam ölüm oranının düşmesi ile birlikte nüfus artış hızı yükselir. Yüksek artış hızı, refah seviyesinin yükselmeye bağlı olarak azalmaya başlar. Daha ileri bir aşamada ise artış hızı iyice azalarak 0'a yaklaşmaya başlar ve en sonunda sırasıyla 0'a ve eksi değerlere düşer (Tümertekin ve Özgüç, 2011;220). Erzurum ilinde de 1990 yılında nüfus artış hızı daha yüksekken günümüzde bu değer azaldığı görülmektedir. İl nüfusunun sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel değişimi doğal olarak doğum oranı, ortalama ömür ve nüfus artış hızını da etkilemiştir.

Az gelişmiş ülke ve bölgelerde nüfusun okuma-yazma oranı düşük, orta öğretim ve daha üst kademelerden mezun sayısı azdır (Yılmaz, 2016a). Erzurum ilinin nüfusuna ait 1990 yılı verileri okuma-yazma oranının oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Ancak son çeyrek asırda ilde eğitim alanında yapılan yatırımlar meyvesini vermiş ve bu süreçte okuma-yazma oranı ile ilköğretim seviyesindeki mezun sayısı hızla artmıştır. Erzurum'un nüfus yapısı incelendiğinde son çeyrek asırda önemli bir farklılaşma görülmektedir. 1990'lı yıllarda inceleme alanında doğum oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Buna karşılık aynı tarihte nüfusun okuma-yazma oranı oldukça düşüktü. 2015 yılında ise 1990 yılına

kıyasla nüfus artış hızında azalma olduğu, buna karşın nüfusun eğitim durumunda ise önemli bir yükselme yaşandığı görülmektedir.

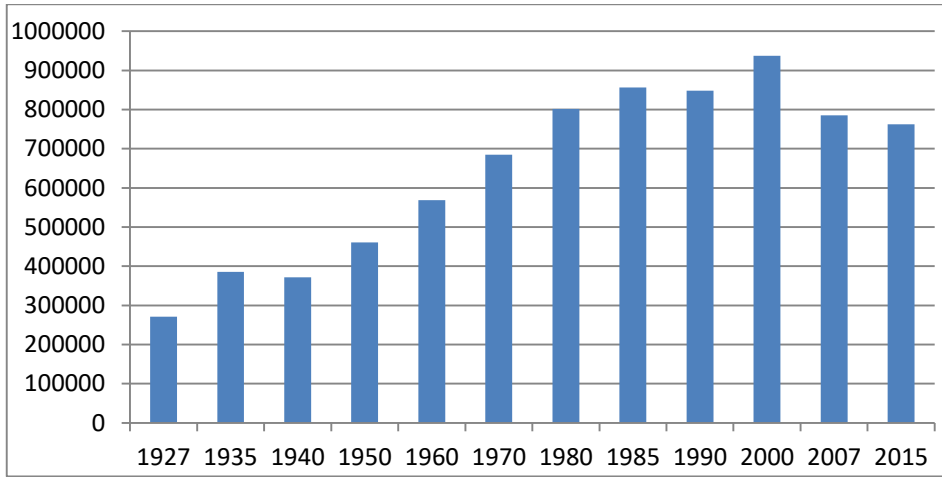
NÜFUS GELİŞİMİ

Erzurum ilinde 1927 yılında 271 bin civarında olan nüfus 1935 yılında 385 bine çıkmıştır. 1935-40 arasında ise il nüfus azalmış ve 371 bine düşmüştür. İlin 1940 yılında 371 bin olan nüfusu 1985 yılına kadar sürekli artarak yaklaşık 856 bine yükselmiştir. 1985-90 arasında ise il nüfus tekrar azalarak 848 bine gerilemiştir. 1990 yılından 2000 yılına kadar olan dönemde il nüfus artmış ve tarihindeki en büyük değer olan 937 bine yükselmiştir. 2000 yılından sonra ise il nüfusu azalmaya başlamıştır (Gök ve Kayserili, 2010). Nitekim Türkiye’de ADNKS’nin ilk sonuçları olan 2007 verilerine göre il nüfusu yaklaşık 785 bine, 2015 yılında ise 762 bine düşmüştür (Tablo.1, Şekil.2). Diğer bir ifade ile 2000-2015 döneminde il nüfusu yılda % - 1,2 oranında azalmıştır. Şüphesiz, doğal artışın ülke ortalamasına göre daha yüksek olduğu Erzurum’da son 15 yılda nüfusun azalmasının temel nedeni dışarıya yönelik göçlerdir.

Tablo 1: Sayım dönemlerine göre Erzurum ilinde nüfus gelişimi

Yıl	Nüfus	Yıl	Nüfus
1927	270925	1980	801809
1935	385387	1985	856175
1940	371394	1990	848201
1950	461090	2000	937389
1960	568864	2007	784941
1970	684951	2015	762321

Kaynak: TÜİK verileri

Şekil 1: Erzurum İlinin nüfus gelişim grafiği (1927-2015)

2015 yılı verilerine göre Erzurum ilinin nüfusu 762321 kişi olup ilde 15173 bebek doğmuş buna karşılık 4037 kişi ise ölmüştür. 2015’te doğanlar ve ölenlerin yarısının yıl ortasından önce doğduğu ve öldüğü varsayılırsa, aynı yıl itibarıyla Erzurum’un yıl ortası nüfusunun 756753 olduğu söylenebilir. Doğumlar, ölümler ve yıl ortası tahmini nüfus göz önüne alındığında, Erzurum’da 2015 yılında kaba doğum hızı ‰ 20,05 kaba ölüm hızı ise ‰ 5,33 çıkmaktadır. Dolayısıyla ilde nüfusun doğal artış hızı ‰ 14,72 olarak hesaplanmaktadır (Tablo.2). Oysa yukarıda da belirtildiği gibi son yıllarda Erzurum ilinde nüfus yılda % -1,2 civarında azalmaktadır. Bu veriler Erzurum’da gerçek nüfus artış hızı ile doğal artış arasında % 2,7’lik bir farkın ortaya çıktığını göstermektedir. Yani ilin nüfusunun her yıl doğal artışla % 1,5 civarında artması gerekirken göçlerden dolayı gerçekte % -1,2 oranında azalmaktadır. Bu veriler Erzurum’da net göç hızının oldukça fazla olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Erzurum ilinde kaba doğum, kaba ölüm ve doğal artış hızı (2015)

Doğum Sayısı	15173
Ölüm Sayısı	4037
Yıl Ortası Tahmini Nüfus	756753
Ham Doğum Oranı (‰)	20,05
Ham Ölüm Oranı (‰)	5,33
Doğal Artış Hızı (‰)	14,72

Kaynak: TÜİK verileri

İl de 1985-90 arasında da nüfusun azalması ve son 15 yıldaki veriler (1990-2000 arasındaki artış göz ardı edilirse) Erzurum'da yakın gelecekte de nüfusun azalmaya devam edeceğini göstermektedir. Yüksek bir sahada yer alan ilde olumsuz iklim koşulları, tarımsal ürün çeşidinin sınırlı, verimin az olmasına neden olmaktadır. Ayrıca beslenen hayvanların daha ziyade yerli ırklardan oluşması, hayvancılıktan elde edilen gelirini az olmasına neden olmaktadır. Hayvancılıkta verimi az ırkların beslenmesi et, süt ve yün üretimini olumsuz etkilemektedir. Öte yandan hizmet sektörünün kasaba, köy ve köy altı yerleşmelerinde gelişmemiş olması, imalat sektörünün kapasitesinin sınırlı olması gibi nedenler de Erzurum'dan dışarıya doğru göçlerin yaşanmasına neden olmaktadır.

NÜFUSUN YAPISI

Nüfusun Cinsiyet Yapısı

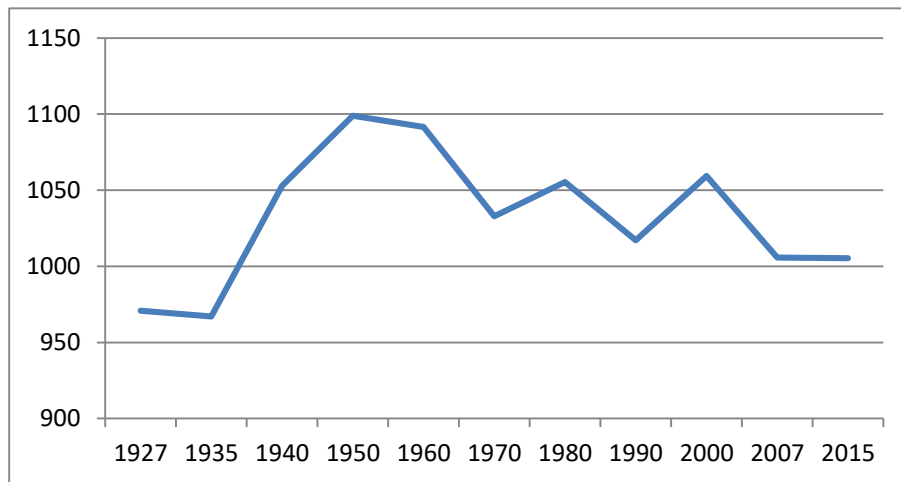
Bilindiği gibi herhangi bir yerde 100 veya 1000 kadın başına düşen erkek sayısı 100'den veya 1000'den fazla ise cinsiyet oranı yüksek, 100 veya 1000'den az ise cinsiyet oranı düşük olarak ifade edilmektedir. Bütün dünyada doğumlara bağlı olarak genellikle her 100 kız çocuğa karşılık 105 erkek çocuğun doğduğu tespit edilmiştir Ancak doğumlara bağlı olarak yüksek olan cinsiyet oranı sonraki yaşlarda eşitlenmekte ve ileri yaşlarda düşmektedir (Tümertekin ve Özgüç, 2011;272). Yani ileri yaşlarda 1000 kadın başına düşen erkek sayısı 1000'in altına inmektedir. Yukarıda belirtilen değerler dünya genelinde tespit edilen ortalama rakamlar olup bütün ülkelerde yüzde yüz görülen değerler değildir. Ayrıca doğumların yanı sıra, savaşlar, göçler ve nüfus politikaları gibi etkenler de cinsiyet oranı üzerinde belirleyici role sahiptir.

Erzurum ilinde nüfusun cinsiyet yapısı incelendiğinde 1927 ve 1935 yılı sayım sonuçlarına göre cinsiyet oranının düşük olduğu görülmektedir. 1927'de cinsiyet oranı yaklaşık olarak 971, 1935 yılında ise 967'di. 1927 yılından önce I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın yaşanmış olması ve çok sayıda erkeğin hayatını kaybetmesi, bu değerlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Tablo 3: Sayım ve ADNKS tespit dönemlerine göre Erzurum ilinde cinsiyet oranının değişimi (1927-2015)

Sayım veya ADNKS Tespit Yılı	Kadın	Erkek	Toplam	Cinsiyet Oranı
1927	137469	133456	270925	970,8
1935	195920	189467	385387	967,1
1940	180909	190485	371394	1052,9
1950	219691	241399	461090	1098,8
1960	271967	296897	568864	1091,6
1970	336927	348024	684951	1032,9
1980	390127	411682	801809	1055,3
1990	420500	427701	848201	1017,1
2000	455190	482199	937389	1059,3
2007	391352	393589	784941	1005,7
2015	380158	382163	762321	1005,3

Kaynak: TÜİK verileri

Şekil 2: Erzurum'da cinsiyet nüfusun oranının yıllara göre değişimi

Eldeki verilere göre Erzurum'da 1940 yılı ve sonrasında ise cinsiyet oranının yüksek olduğu anlaşılmaktadır. 1940 yılında 1053 civarında olan cinsiyet oranı 1950 yılında yaklaşık 1099 ve 1960'ta ise 1092 olmuştur. 1960'tan sonra bu değer

yüksek olmakla birlikte, biraz azalarak 1032'ye düştüğü 1980'de ise yükselerek 1055'e çıktığı görülmektedir. 1990'da tekrar azalan cinsiyet oranı 1017'e düşmüş, 2000 yılında ise 1059'a çıkmıştır. 2000 yılından sonra ise cinsiyet oranının yüksek olmakla birlikte biraz düşerek 2007 ve 2015'te 1005 değerini aldığı görülmektedir (Tablo.3).

Cinsiyet oranını belirleyen etkenlerin doğumlardaki oran, cinsiyete göre ortalama ömür ve göç eden nüfusun cinsiyeti olduğu düşünüldüğünde Erzurum'da son yıllarda bu değer in önceki yıllara göre daha düşük çıkmasında dışarıya göç eden nüfusta erkeklerin fazlalığı önemli bir etken olarak gösterilebilir. Ayrıca ülke genelinde olduğu gibi bu ilde de nüfusun yaş yapısının değişmesi, yaşlı nüfusta cinsiyet oranının düşmesi ve bunun toplam nüfustaki değeri de etkilemesi gibi çeşitli nedenler gösterilebilir.

Nüfusun Yaş Yapısı

Erzurum ilinde nüfusun yaş gruplarına dağılımının 1990 yılındaki durumu incelendiğinde 0-4; 5-9 ve 10-14 yaş gruplarının toplam nüfus içindeki paylarının sırasıyla % 12,6; % 14,6 ve % 13,6 olduğu görülmektedir. Yani Erzurum ilinde 1990 yılında 0-14 yaş grubu olan çocuk nüfus toplam nüfusun % 40,8'ini oluşturmaktaydı. 1990 yılında Erzurum ilinde 25 yaş altı nüfus oranı da oldukça yüksek olup % 62,1'yd i. Bu verilerden 1990 yılında Erzurum ilinde nüfusun oldukça genç olduğu anlaşılmaktadır. Belirtilen tarihte 25 yaş üstü nüfus il toplam nüfusunun % 37,9'unu oluşturmaktaydı (Tablo.4-5).

İl nüfusunun yaş gruplarına dağılımında dikkat çeken diğer bir husus ise yaş gruplarının toplam nüfus içindeki payının aşağıdan yukarı doğru düzgün bir şekilde azalmayıdır. Örneğin 5-9 yaş grubunun toplam nüfus içindeki payı 0-4 yaş grubuna göre daha fazladır. Bu veri aslında 25 yıl öncesinde bile ilde doğum oranında azalma belirtilerinin başladığını göstermektedir.

Tablo 4: Erzurum ilinde nüfusun dar aralıklı yaş gruplarına göre dağılışı (1990-2014)

Yaş Grubu	1990				2015			
	Kadın	Erkek	Toplam	%	Kadın	Erkek	Toplam	%
0-4	52004	55252	107256	12,6	33698	36010	69708	9,1
5-9	59901	63669	123570	14,6	32469	34200	66669	8,7
10-14	56016	59435	115451	13,6	35441	36411	71852	9,4
15-19	52325	45858	98183	11,6	38972	39528	78500	10,3
20-24	36477	45953	82430	9,7	37031	38065	75096	9,9
25-29	30907	29193	60100	7,1	29715	31089	60804	8,0
30-34	23431	22558	45989	5,4	27488	28144	55632	7,3
35-39	21001	19723	40724	4,8	25275	25837	51112	6,7
40-44	18353	17099	35452	4,2	22968	23338	46306	6,1
45-49	15125	15325	30950	3,7	16276	18071	34347	4,5
50-54	15007	14405	29412	3,5	19314	18513	37827	5,0
55-59	12866	13927	26793	3,2	13601	13503	27104	3,6
60-64	10902	9945	20847	2,5	13328	11819	25147	3,3
65-69	7078	7716	14794	1,7	11780	9919	21699	2,8
70-74	3782	3318	7100	0,8	8913	7285	16198	2,1
75+	4577	3889	8466	1,0	13889	10431	24320	3,2
Toplam	420252	427265	847517	100	380158	382163	762321	100
Bilinmeyen	248	436	684	-	-	-	-	-
Genel Toplam	420500	427701	848201	-	380158	382163	762321	100

Kaynak: TÜİK verileri

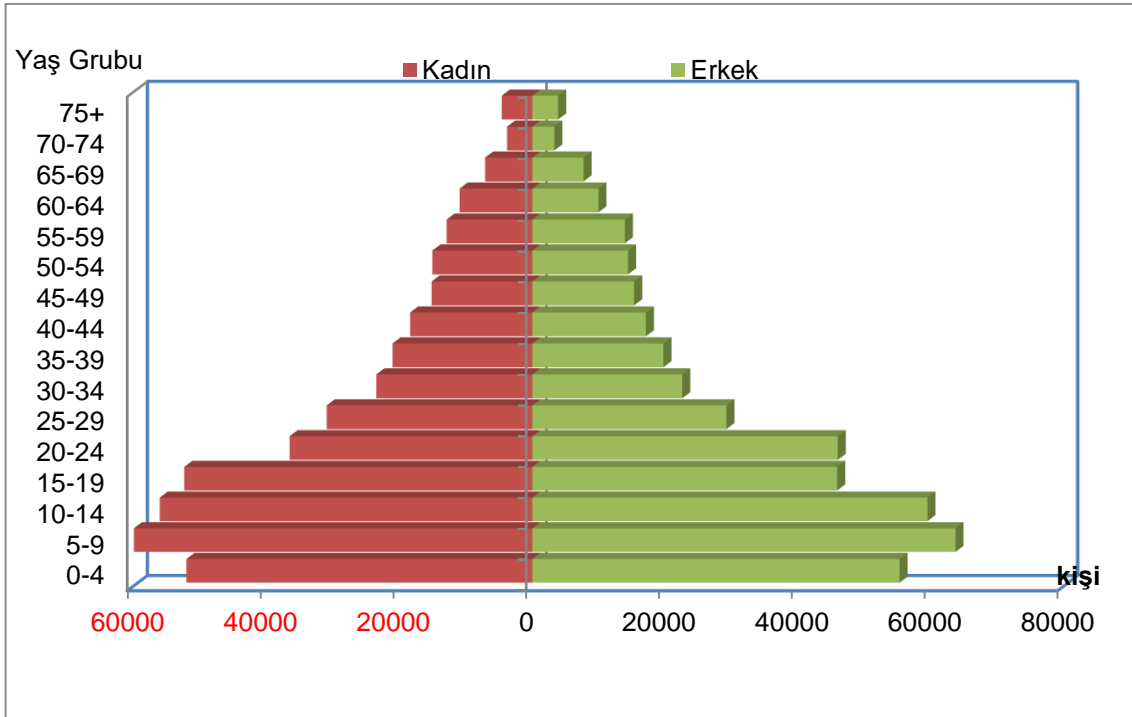
Erzurum ilinde nüfusun yaş gruplarına dağılımının 2015 yılındaki durumu incelendiğinde 1990 yılına göre önemli farkların ortaya çıktığı görülmektedir. 1990 yılında il nüfusunun % 12,6'sı 0-4 yaş grubu nüfustan oluşurken 2015 yılında bu oran % 9,1'e düşmüştür. Yani 25 yılda 0-4 yaş grubu nüfusun toplam nüfus içindeki payı % 3,5 azalmıştır. 5-9 ve 10-14 yaş gruplarının 1990'da sırasıyla % 14,6 ve % 13,6 olan oranları ise 2015 yılında % 8,7 ve 9,4'e düşmüştür. Yani çeyrek asırlık zaman zarfında 5-9 yaş grubunun toplam nüfus içindeki payı % 5,9; 10-14 yaş grubu nüfusun payı ise % 4,2 oranında azalmıştır. Kısacası 0-14 yaş grubunun 1990'da % 40,8 olan payı 2015 yılında % 27,2'ye düşmüştür (Tablo.5). Şüphesiz bu durumun temel nedeni ilde son 25 yılda doğum oranının büyük bir azalma göstermesidir.

Erzurum ilinde 2015 yılında nüfusun yaş gruplarına dağılımına bakıldığında dikkat çeken diğer bir husus ise toplam nüfus içinde en büyük paya sahip olan yaş grubunun % 10,3 ile 15-19 yaş grubu olması ve bu yaş grubundan alta doğru yaş gruplarının payının azalmasıdır. Bu durum ilde son 20 yılda doğum oranının giderek azaldığını açıkça göstermektedir. Buna paralel olarak da 0-4 yaş grubunun toplam nüfus içindeki payının 5-9 yaş grubunun payından, 5-9 yaş grubunun payının da 10-14 yaş grubunun toplam nüfus içindeki payından daha azdır. Oysa 1990 yılında ilde 0-4 yaş grubunun oranı 5-9 yaş grubunun oranından azdı. Ancak 5-9 yaş grubunun oranı 10-14 yaş grubunun oranından fazlaydı (Tablo.4 ve Şekil.3-4).

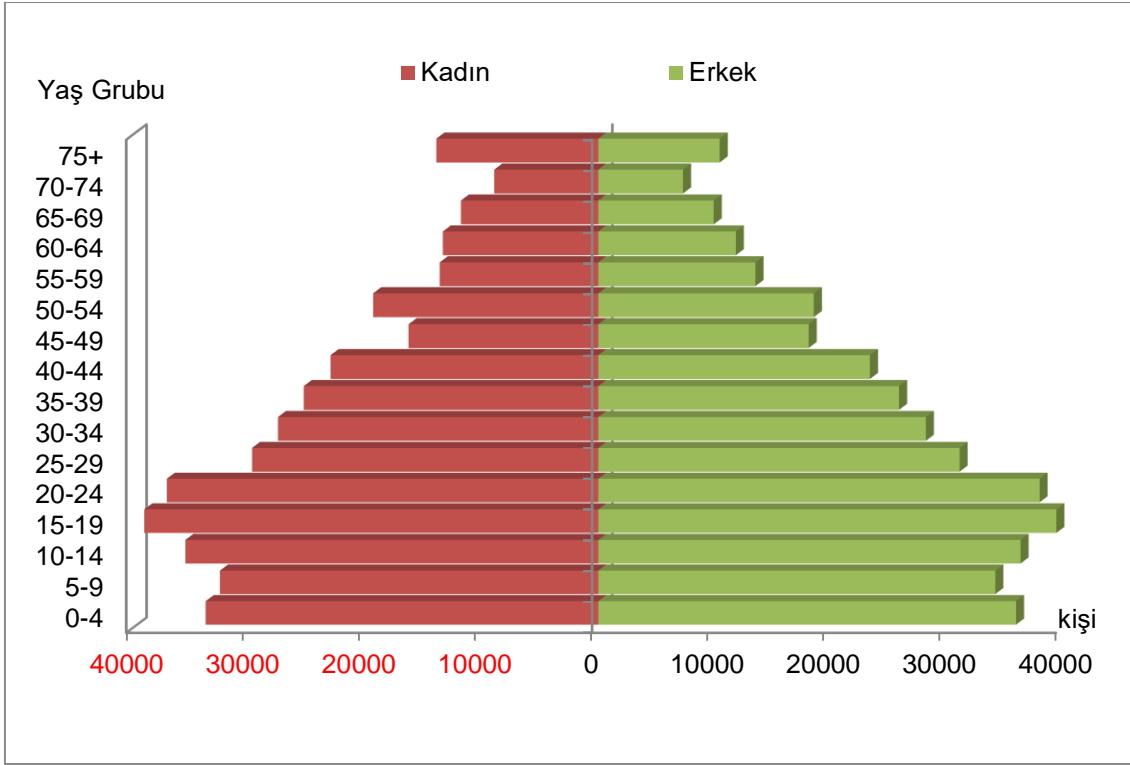
1990 yılı ile 2015 yılında nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde dikkat çeken bir husus genel olarak 20 yaş altındaki yaş gruplarının toplam nüfus içindeki payı azalmışken 20 yaş üstü yaş gruplarının toplam nüfus içindeki payı ise artmıştır. Örneğin 1990 yılında 20-24, 50-54 ve 75+ yaş gruplarının toplam nüfus içindeki payları sırasıyla % 9,7; % 3,5 ve % 1 iken 2015 yılında bu değerler sırasıyla % 9,9; % 5 ve % 3,2'ye yükselmiştir (Tablo.4). Bu veriler il nüfusunda ortalama yaşın yükseldiğini, yaşlı nüfus oranının arttığını ve ortalama insan ömrünün uzadığını göstermektedir. Sağlık, beslenme ve barınma olanaklarının iyileşmesi, kentleşme oranının yükselmesi gibi etkenlerin yukarıda belirtilen değişime neden olduğu söylenebilir.

2015 yılında Erzurum'da 25 yaş altı nüfus, toplam nüfusun % 47,4'ünü oluşturmaktaydı. Aynı değer 1990 yılında % 62,1 olduğunu göz önüne aldığımızda son çeyrek asırda 25 yaş altı nüfusun toplam nüfus içindeki payının % 14,7 azaldığı anlaşılmaktadır. Doğum oranının düşmesi 0-14 yaş grubu nüfus oranının düşmesine neden olduğu gibi genç nüfus oranını da düşürmüştür. 2015 yılında Erzurum'da 25 yaş üstü nüfus toplam nüfusun % 52,6'sını oluşturmaktaydı. 1990 yılında söz konusu değer % 37,9 iken 2015 yılında % 14,7 artmıştır.

Erzurum ilinin 1990'daki nüfus piramidi, 0-4 yaş grubu dikkate alınmazsa kabaca kenarları içe çökmüş bir üçgene benzemektedir. Ancak bu üçgenin tabanı 0-4 yaş grubu değil de 5-9 yaş grubudur. Bu durum ilde doğum oranlarındaki azalmanın kabaca 1985'te belirginleştiğini göstermektedir. 1990'daki piramit 5-9 yaş grubundan tepeye doğru giderek belirgin bir şekilde daralmaktadır (Şekil.3). Yani üst yaş gruplarında bir şişkinlik söz konusu değildir. Bu durum 1990'lı yıllarda halen Erzurum'da hayat standardının düşük, ortalama ömrün kısa ve yaşlı nüfus oranının oldukça az olduğu anlamına gelmektedir. 1990 yılına ait piramitte dikkat çeken bir husus da 20-24 yaş grubunda cinsiyet oranının nispeten daha yüksek olmasıdır. Bu durumun başta Erzurum şehri olmak üzere, il sınırları içinde yer alan şehir ve kasabalarda yer alan yüksek ve orta öğretim kurumları ile askeri birliklerden kaynaklandığı düşünülmektedir (Ünal, 2008; Başbüyük, 2005).

Şekil 3: Erzurum ilinin 1990 yılındaki nüfus piramidi

Şekil 4: Erzurum ilinin 2015 yılındaki nüfus piramidi

Erzurum ilinin 2015 yılındaki nüfus piramidi incelendiğinde piramidin 15-19 yaş grubundan taban ve tavan doğru daraldığı dikkat çekmektedir. Piramidin alt kısmının 15-19 yaş grubuna göre daha dar olması, doğum oranlarındaki düşüşün süreklilik kazandığını ve daha da belirginleştiğini göstermektedir (Şekil.4). Oysa 1990 yılına ait piramit doğum oranlarındaki düşüşün yeni başladığını göstermekteydi (Şekil.3). Erzurum iline ait 2015 yılı nüfus piramidinde dikkat çeken bir husus ise 15-19 yaş grubundan üste doğru olan daralmanın daha tedrici olmasıdır (Şekil.4). Bu durum son 25 yılda, ilde hayat standardında önemli bir yükselmenin, ortalama ömürde bir uzamanın ve sosyo-ekonomik yapıda bir düzelmenin meydana geldiğini göstermektedir. 2015 yılı piramidinde dikkate çeken bir husus ise yaşlı nüfusta cinsiyet oranının düşük olması durumunun belirginleşmesidir. Şüphesiz ortalama ömürün uzaması özellikle 60+ yaş gruplarında kadınların fazla olmasına ve cinsiyet oranının belirgin bir şekilde azalmasına neden olmaktadır (Yılmaz, 2016b).

Erzurum iline ait 1990 ve 2015 yılı piramitleri mukayese edildiğinde 25 yılda ilin nüfus yapısında önemli bir değişimin meydana geldiği anlaşılmaktadır. Kabaca üçgene benzeyen 1990 yılı nüfus piramidi doğum oranının nispeten yüksek, ortalama ömürün kısa ve refah seviyesinin düşük olduğuna işaret etmektedir. Oysa 2015 yılına ait piramidin tabanı belirgin bir şekilde daralmış, yani son 15-20 yılda doğum oranında önemli ve sürekli bir azalmanın olduğunu göstermektedir. Yine 2015 yılı piramidinden çocuk nüfusun dışında kalan nüfusun toplam nüfus içindeki payının önemli ölçüde arttığı anlaşılmaktadır (Şekil. 3-4).

Şüphesiz 25 yıllık zaman zarfı uzun sayılabilecek bir zaman dilimidir. Bu zaman diliminde tüm Türkiye’de olduğu gibi Erzurum ilinde de sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapı önemli ölçüde farklılaşmıştır. Eğitim, sağlık ve beslenme olanaklarının iyileşmesi, ulaşım hizmetlerinin gelişmesi ve genel olarak hayat standardının yükselmesi, nüfus yapısını da etkilemiştir. Ayrıca ülkemizde son 30 yılda çekirdek ve dağılmış ailelerin toplam aile sayısı içindeki payının artması, iki çocuk normunun yerleşmesi (Koç ve diğerleri, 2010; Yılmaz, 2016b) gibi etkenler de ülke genelinde olduğu gibi Erzurum ilinde de doğum oranının azalmasına ve nüfus yapısının değişmesine neden olmuştur.

Nüfusun Bağımlılık Oranı

Bilindiği üzere 0-14 yaş grubu ve 65+ yaş grubu nüfus pasif, 15-64 yaş grubu nüfus ise çalışma çağındaki (aktif) nüfus olarak kabul edilir (Tanoğlu, 1969; Doğanay, 2014; Tandoğan, 1998; Özgür, 1998). Zaten nüfusun bağımlılık oranı da pasif nüfusun toplamının 100 ile çarpılarak aktif nüfusa bölünmesi ile bulunur. Dolayısıyla nüfusun geniş aralıklı yaş yapısı pasif nüfusun bilinmesi ve bağımlılık oranının hesaplanması açısından önemlidir (Başbüyük, 2005).

1990 yılı verilerine göre Erzurum ili nüfusunun % 40,9’u 0-14 yaş grubu nüfustan oluşurken çalışma çağı nüfus ve yaşlı nüfus oranları sırasıyla % 55,5 ve 3,6’ydi (Tablo.5). Verilerden de anlaşılacağı üzere 1990’da Erzurum ilinin nüfusu

oldukça gençti. Nüfusun yaklaşık onda dördü 15 yaşın altında bulunmaktaydı. Buna karşın nüfusun yarısından fazlası çalışma çağında çok az bir kısmı ise 65+ yaş grubunda yer almaktaydı.

Erzurum nüfusunun 2015 yılındaki geniş aralıklı yaş yapısına bakıldığında, söz konusu niteliğin 1990 yılına göre önemli ölçüde değiştiği görülmektedir. 2015 yılında il nüfusunun % 27,3'ü 0-14 yaş grubundan oluşurken % 64,5'i 15-64 yaş grubundan % 8,2'si ise 65+ yaş grubundan oluşmaktaydı. Verilerden de anlaşılacağı üzere 25 yılda Erzurum ilinin nüfus yapısı önemli ölçüde değişmiştir. Çocuk nüfusun toplam nüfus içindeki payı yaklaşık olarak % 14 azalırken çalışma çağındaki nüfusun payı yaklaşık % 10 yaşlı nüfusun payı ise % 5 civarında artmıştır (Tablo.5).

İl nüfusunun yaş yapısının değişmesinin temel nedenleri doğum oranının düşmesi ve ortalama yaşam süresinin uzamasıdır. Doğum oranının azalmasına bağlı olarak çocuk nüfusun toplam nüfus içindeki payı azalmış, ortalama yaşam süresinin uzaması ise yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payı önemli sayılabilecek bir oranda artmıştır.

Erzurum'da çeyrek asırlık zaman zarfında çalışma çağındaki nüfusun payında da önemli sayılabilecek bir yükselme olmuştur. Ortalama yaşam süresinin uzaması, özellikle 40-45 ve daha yukarıdaki yaş gruplarının toplam nüfus içindeki payının yükselmesine neden olmuştur (Tablo.4). Ayrıca çocuk nüfusun azalması, dolaylı olarak çalışma çağı ve yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payını arttırmıştır. 15-64 yaş grubu nüfusun toplam nüfus içindeki payının artması, ilde nüfusun bağımlılık oranı ile çalışan nüfusun üzerindeki yükü azaltan ve refah seviyesini arttıran bir etmen olarak değerlendirilebilir.

Erzurum'da 1990 ve 2015 yıllarındaki nüfusun geniş aralıklı yapısı, cinsiyetlere göre incelendiğinde de ilginç sonuçlar görülmektedir. 1990 ve 2015 yıllarında çocuk nüfusta cinsiyet oranının yüksek olduğu görülmektedir. Çalışma çağındaki nüfusta 1990 yılında cinsiyet oranı 988 iken bu değer 2015 yılında 1016'ya yükselmiştir. Yani 15-64 yaş grubunda 1990 yılında cinsiyet oranı düşükken 2015 yılında bu nüfusta cinsiyet oranı yükselmiştir (Tablo.5). 1990 yılında cinsiyet oranının düşük çıkmasında, özellikle bu yaş grubundaki erkeklerin il ve ülke dışına yönelik göçlerinin neden olduğu söylenebilir (Coşkun, 2008). Buna karşın cinsiyet oranının 2015 yılında daha yüksek olması ise göç edenlerin bir kısmının geri dönüşü ile açıklanabilir.

Tablo 5: Erzurum ilinde geniş yaş grubuna göre nüfus ve oranı (1990-2015)

Yaş Grubu	1990				2015			
	Kadın	Erkek	Toplam	%	Kadın	Erkek	Toplam	%
0-14	167921	178356	346277	40,9	101608	106621	208229	27,3
15-64	236894	233986	470880	55,5	243968	247907	491875	64,5
65+	15437	14923	30360	3,6	34582	27635	62217	8,2
Toplam	420252	427265	847517	100	380158	382163	762321	100
Bilinmeyen	248	436	684	-	-	-	-	-
Genel Toplam	420500	427701	848201	-	382163	382163	762321	-

Kaynak: TÜİK verileri

Erzurum'da yaşlı nüfusun cinsiyet oranı incelendiğinde bu değer 1990 ve 2015 yıllarında düşük olduğu görülmektedir. Ancak bu değer 2015 yılında daha düşük değerlere inmiştir. 1990 yılında 65+ yaş grubunda cinsiyet oranı 966 iken 2015 yılında bu değer 800'e düşmüştür (Tablo.5). Yaşlı nüfusta cinsiyet oranının düşük olması normal bir durum olarak kabul edilir. Erzurum'da bu değer 25 yılda 966'dan 800'e düşmesi, ortalama ömrün giderek uzaması ve buna bağlı olarak yaşlı nüfus içinde kadınların payının giderek artmasının bir sonucudur.

1990 yılında Erzurum'da 0-14 yaş grubu nüfus 346277; 15-64 yaş grubu nüfus 470880 ve 65+ yaş grubu nüfus ise 30360 kişiden oluşmaktaydı. Bu verilere göre 1990'da Erzurum'da toplam bağımlılık oranı yaklaşık % 80'di. Aynı yıl itibarıyla Erzurum'da genç nüfusun bağımlılık oranı % 73,5 yaşlı nüfusun bağımlılık oranı ise % 6,5 civarındaydı (Tablo.6). Kısaca ilde genç ve toplam nüfusun bağımlılık oranı yüksek buna karşın yaşlı bağımlılık oranı düşüktü. Bu durumun temel neden ilde çocuk nüfusun toplam nüfus içindeki payının fazla olması, buna karşın yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payının çok düşük olmasıydı.

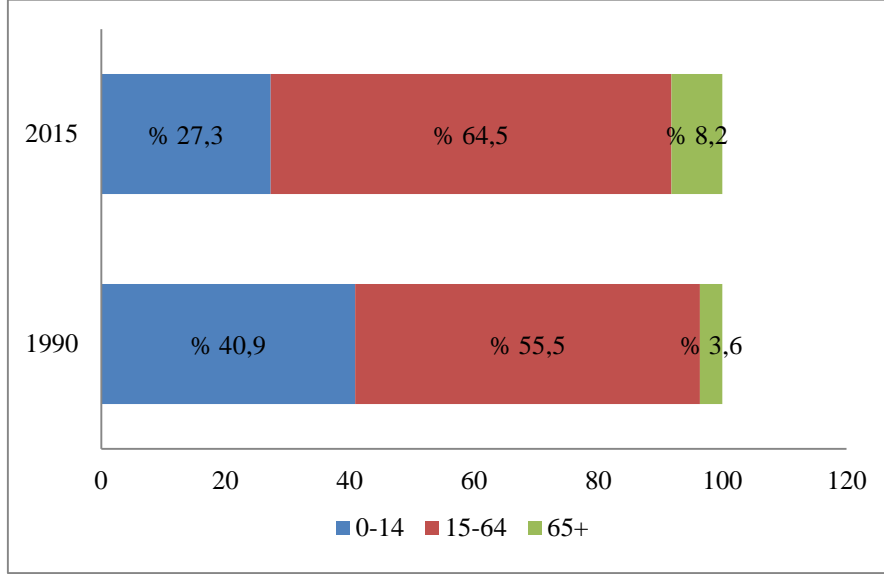
Tablo 6: Erzurum ilinde nüfusun bağımlılık oranları (1990-2015)

Yıllar	0-14	15-64	65+	Bağımlılık Oranı (%)	Genç Bağımlılık Oranı (%)	Yaşlı Bağımlılık Oranı (%)
1990	346277	470880	30360	80,0	73,5	6,5
2015	208229	491875	62217	55,0	42,3	12,7

Kaynak: TÜİK verilerin.

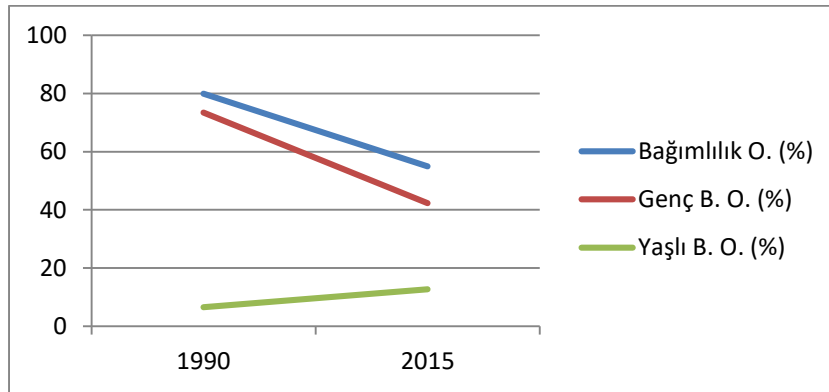
2015 yılına gelindiğinde Erzurum'da 0-14 yaş grubunda olanların sayısı 208229'e düşmüş, 15-64 yaş grubunda olanların sayısı 491875'e ve 65+ yaş grubunda olanların sayısı da 62217'e çıkmıştır. 25 yılda il nüfusu toplam'da 90 bine yakın azalırken çalışma çağındaki ve yaşlı nüfusun sayısı artmış, buna karşın çocuk nüfusun sayısı ise azalmıştır. Şüphesiz ilde

nüfusun azalmasının temel nedeni dışarıya yönelik göçlerdir. Ancak göç eden nüfusun her yaştan insandan oluştuğu göz önüne alınırsa (15-64 yaş grubundaki erkeklerin daha fazla göç ettiği göz ardı edilirse) il nüfusunun yaş yapısının 25 yılda önemli ölçüde farklılaştığı anlaşılmaktadır.

Şekil 5: Erzurum ilinde nüfusun geniş aralıklı yaş grafiği (1990-2015)

2015 yılında Erzurum'da toplam bağımlılık oranı %55, genç nüfusta bağımlılık oranı %42,3 yaşlı nüfusta ise bağımlılık oranı %12,7 olmuştur. Verilerden de anlaşılacağı üzere 1990 ile 2015 arasındaki 25 yılda Erzurum ilinde toplam bağımlılık oranı %25, genç nüfusun bağımlılık oranı %31 oranında azalmıştır. Buna karşın 1990'da %6,5 civarında olan yaşlı bağımlılık oranı 2015'te %12,7'ye çıkmış, yani 2 kata yakın bir artış göstermiştir (Tablo.6; Şekil.6). 25 yıllık zaman zarfında doğumların azalması, çocuk nüfusun azalmasına ve buna bağlı olarak genç ile toplam nüfusta bağımlılık oranının büyük oranda azalmasına neden olmuştur. Aynı süreçte ortalama yaşam süresinin yükselmesi ve buna bağlı olarak yaşlı sayısının artışı doğal olarak 65+ yaş nüfusun toplam nüfus içindeki payının artmasına ve yaşlı bağımlılık oranının yükselmesine neden olmuştur.

Şekil 6: Erzurum'da toplam bağımlılık, genç bağımlılık ve yaşlı bağımlılık oranlarının son 25 yıldaki değişimi

NÜFUSUN EĞİTİM DURUMU

1990 yılı verilerine göre Erzurum ilinde 6 yaş üstü nüfusun %73,9'u okuma-yazma bilirken %26,1'i ise okuma-yazma bilmemektedir. Aynı tarihte Erzurum'da 6 yaş üstü nüfusun okuma-yazma bilme oranı cinsiyet bazında incelendiğinde daha farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. 1990 yılında ilde 6 yaş üstü kadın nüfusun %62,1'i okuma-yazma bilirken erkeklerde bu oran %85,6'ydı. Aynı tarihte okuma-yazma bilmeyenlerin oranı kadınlarda %37,9 erkeklerde %14,4'tü (Tablo.7). Verilerden de anlaşılacağı üzere 1990 yılında Erzurum ilinde okuma-yazma bilme oranı kadın nüfusta erkek nüfusa göre oldukça düşüktü. Nitekim ilde 6 yaş üstü kadın nüfusun yaklaşık onda dördü okuma-yazma bilmemektedir. Oysa bu değer erkeklerde onda 1,5 kadardır (Tablo.7).

2015 yılı verilerine bakıldığında Erzurum'da 6 yaş üstü nüfusun % 92,6'sı okuma-yazma bilirken % 6,4'ü ise okuma-yazma bilmemektedir. 6 yaş üstü nüfusun %1'inin okuma-yazma durumu ise bilinmemektedir. İlde 6 yaş üstü nüfusun 1990 yılındaki okuma-yazma oranının % 73,9 olduğu düşünüldüğünde 25 yılda söz konusu değer % 18,7 oranında arttığı görülmektedir (Tablo.7). Son 20-25 yılda ülke genelinde olduğu gibi Erzurum'da da ilkököl düzeyinde okullaşma oranının yükselmesi okuma-yazma bilenlerin oranının yükselmesine sebep olmuştur.

2015 yılında ilde 6 yaş üstü kadın nüfusta okuma-yazma oranı 88,1 iken bu değer erkek nüfusta daha fazla olup % 97,1'dir. Söz konusu değerler 1990 yılındaki değerler ile kıyasladığımızda kadınlarda okuma-yazma oranının % 62,1'den 88,1'e çıktığını yani % 26 yükseldiğini görmekteyiz. Özellikle son 25-30 yılda kız çocuklarının okullaşma oranındaki büyük artış, söz konusu değer kadın nüfusta bu denli büyük bir oranda yükselmesine neden olmuştur. Erkek nüfusta ise 1990 yılında % 85,6 olan okuma-yazma oranı 2015 yılında % 97,1'e çıkmıştır. Diğer bir ifade ile söz konusu değer 25 yılda 11,5 oranında artmıştır. Bu değer 1990 yılında erkek nüfusta kadın nüfusa göre oldukça yüksek olduğu ve son 25 yılda kadın nüfustaki okuma-yazma oranı önemli oranda yükseldiği için erkek nüfusta okuma-yazma oranının 25 yıldaki artışı kadın nüfusa göre daha az olmuştur.

Okuma-Yazma Durumu	1990						2015					
	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Bilen	221061	62,1	307348	85,6	528409	73,9	298426	88,1	328160	97,1	626586	92,6
Bilmeyen	135187	37,9	51841	14,4	187028	26,1	36484	10,8	6984	2,1	43468	6,4
Durumu Bilinmeyen	-						3889	1,1	2678	0,8	6567	1,0
Toplam	356248	100	359189	100	715517	100	338799	100	337822	100	676621	100

Kaynak: TÜİK verileri

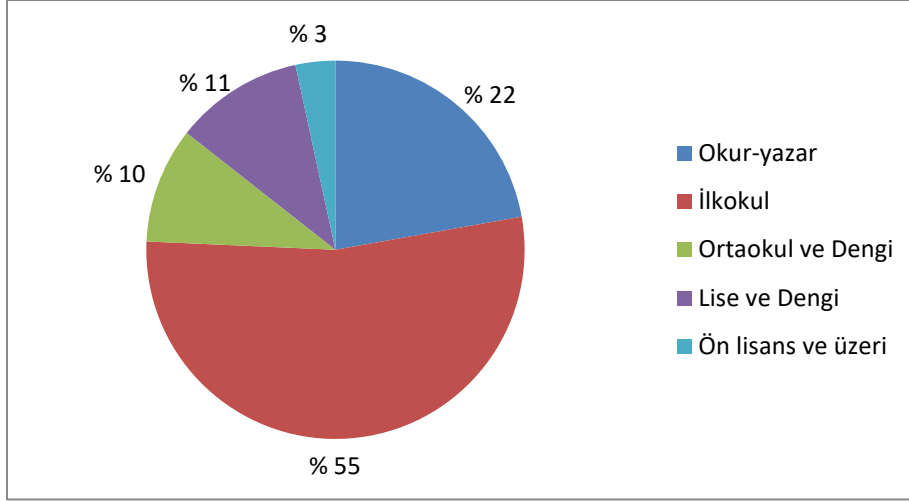
Nüfusun okuma-yazma oranının yanı sıra, okuma-yazma bilen nüfusun öğretim kademelerine göre dağılımı da son derece önemlidir (Koday, 2005). Erzurum ilinde okuma-yazma bilen nüfusun öğretim kademelerine göre dağılımı incelendiğinde, çeyrek asırda ilde nüfusun eğitim durumunda önemli bir yükselme olduğu anlaşılmaktadır. 1990 yılında okuma-yazma bilen nüfusun % 23,9'u herhangi bir okuldan mezun değilken 2015 yılında bu değer 15,3'e gerilemiştir. Yine 1990 yılında ilkököl mezunlarının okuma-yazma bilen nüfus içindeki payı % 53,5 iken 2015 yılında bu oran % 30,2'ye düşmüştür. Şüphesiz bu iki grubun okuma-yazma bilen nüfus içindeki paylarının azalması, daha üst kademedeki mezun olanların oranının yükselmesinden kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifade ile Erzurum ilinde sadece okur-yazar olup herhangi bir okuldan mezun olmayanlar ile ilkököl mezunu olanların oranı 1990'da okuma-yazma bilen nüfusun % 80,7'si iken bu değer 2015'te % 45,5'ye düşmüştür (Tablo.8 Şekil.7-8).

Yıllar	1990						2015					
	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Okur-yazar	58144	26,3	68103	22,2	126247	23,9	54701	13,3	41347	12,6	96048	15,3
İlköğöl	135722	61,4	164397	53,5	300119	56,8	106021	35,6	83042	25,3	189063	30,2
Ortaokul ve Dengi	11262	5,1	30540	9,9	41802	7,9	66016	22,1	87957	26,8	153973	24,6
Lise ve Dengi	12807	5,8	33659	11,0	46466	8,8	44496	14,9	72253	22,0	116749	18,6
Ön lisans üzeri	3126	1,4	10649	3,4	13775	2,6	27192	9,1	43561	13,3	70753	11,3
Toplam	221061	100	307348	100	528409	100	298426	100	328160	100	626586	100

Kaynak: TÜİK verileri

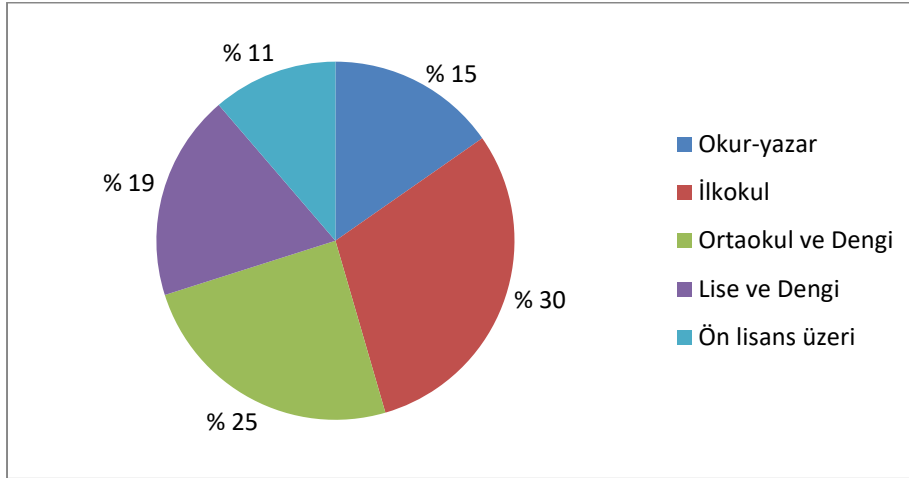
Erzurum'da 1990 yılında ortaokul ve dengi, lise ve dengi ile ön lisans ve daha üst düzeyde mezun olanların oranı sırasıyla % 7,9; % 8,8 ve 2,6'ydi. 2015 yılında ise bu değerler sırasıyla % 24,6; % 18,6 ve % 11,3'e yükselmiştir. Diğer bir ifade ile son 25 yılda Erzurum'da ortaokul ve dengi okul mezunlarının okuma-yazma bilen nüfus içindeki payı % 16,7; lise ve dengi okul mezunlarının oranı % 9,8 ve ön lisans ve üzeri düzeydekilerin oranı ise % 8,7 yükselmiştir (Tablo.8 Şekil.7-8).

Verilerden de anlaşılacağı üzere ortaokul ve dengi ile daha üst kademedeki mezun olanların okuma-yazma bilenler içindeki toplam payı 1990'da % 19,3 iken bu değer 2015 yılında % 54,5'e yükselmiştir. Bu veriler aslında son 25 yılda ilde ortaokul ve dengi, lise ve dengi ile ön lisans, lisans ve daha üst kademelerde okullaşma oranının önemli ölçüde yükseldiğini göstermektedir (Tablo.8 Şekil.7-8).

Şekil 7: 1990 yılında Erzurum ilinde okuma-yazma bilenlerin eğitim kademelerine göre dağılımı

Erzurum'da okuma-yazma bilenlerin eğitim kademelerine göre dağılımı cinsiyet eksenli olarak incelendiğinde, erkek nüfusta eğitim durumunun daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. 1990 yılında kadın nüfusta okuma-yazma bilenlerin % 26,3'ü okur-yazarken erkek nüfusta bu oran % 22,2'ydi. Aynı tarihte kadınlarda ilkokul mezunu oranı % 61,4 iken bu değer erkek nüfusta % 53,5'di. Daha üst kademelerde ise erkek nüfusta oranlar daha yüksekti. Örneğin ortaokul ve dengi okul mezunu olan kadınların oranı okuma-yazma bilen kadınlar arasında % 5,1 iken bu değer erkek nüfusta % 9,9'du. Lise ve dengi okul mezunu olan kadınların oranı % 5,8 iken bu oran erkeklerde % 8,8'di. Ön lisans ve daha üst düzeyde de benzer şekilde kadınlarda % 1,4 olan oran erkeklerde daha yüksek olup % 3,4'tü (Tablo.8).

Şekil 8: 2015 yılında Erzurum ilinde okuma yazma bilenlerin eğitim kademelerine göre dağılımı

Okuma-yazma bilen nüfusun eğitim kademelerine göre dağılımında cinsiyetlere göre farklılık 2015 yılında da genel olarak varlığını korumaktadır. Sadece okur-yazar olan kadınların okuma-yazma bilen kadınlar içindeki oranı % 13,3 iken bu oran erkeklerde % 12,6'dır. 1990'da bu değer cinsiyetlere göre daha fazla farklılık gösterirken 2015 yılında bu fark önemli ölçüde kapanmıştır. 2015 yılında ilkokul mezunu kadınların, okuma-yazma bilen kadınlar içindeki oranı % 35,6 iken bu oran erkeklerde daha düşük olup % 25,3'tü. Ortaokul ve dengi okul mezunu kadınların okuma-yazma bilen kadın nüfus içindeki payı % 22,1 iken erkek nüfusta bu oran % 26,8 olup daha yüksektir. Lise ve dengi okul mezunu olanların oranı da kadınlarda % 14,9 iken erkeklerde % 22,0'dir. Ön lisans ve daha üst düzeydeki eğitim kurumlarında mezun olanların oranı da kadınlarda % 9,1'le daha düşük erkeklerde ise % 13,3'le daha yüksektir (Tablo.8).

Erzurum ilinde son çeyrek asırda cinsiyet bazında ele alındığında eğitim seviyesinin önemli ölçüde yükseldiği görülmektedir. Örneğin 1990'da ortaokul ve dengi okullardan mezun olan kadınların okuma-yazma bilen kadınlar arasındaki payı % 5,1 iken 2015'te bu oran % 22,1'e çıkmıştır. Ancak üst eğitim kademelerinde erkek nüfusunun eğitim düzeyinin daha yüksek olması durumu devam etmektedir. Ayrıca çeyrek asırda eğitim seviyesinin yükselmesine bağlı

olarak okur-yazar ve ilkokul mezunlarının okuma-yazma bilen nüfus içindeki payı azalırken ortaokul ve dengi ile daha üst düzeyden mezun olanların oranı ise yükselmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

2000 yılında Erzurum ili nüfusu 937389 iken 2015 yılında bu değer 762321'e düşmüştür. Yani il nüfusu son 15 yılda her yıl % -1,2 oranında azalmıştır. Oysa 2015 yılı verilerine göre yaptığımız hesaplamaya göre, ilde doğal artış hızı % 1,5 civarındadır. Bu veriler ilde göçe bağlı olarak doğal nüfus artış hızı ile gerçek nüfus artış arasında % 2,7 gibi bir farkın ortaya çıktığını göstermektedir.

İklim koşullarının sert, yetiştirilebilen tarım ürünü çeşidinin sınırlı olduğu Erzurum ilinde ziraat ve hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen gelirin az olması göçün temel nedeni olarak gösterilebilir. Bunun yanı sıra daha mutedil iklim koşullarında, eğitim, sağlık ve iş olanaklarının daha iyi olduğu merkezlerde yaşama isteği ve sosyal problemler (kan davaları) diğer önemli göç nedenleri olarak sıralanabilir. Öte yandan ildeki şehir, kasaba ve kırsal yerleşmelerde maddi olanakları iyi olan bazı insanların da batı bölgelerine yatırım yaparak buraya göç ettiği gözlenmektedir (Gök ve Kayserili, 2010).

Son çeyrek asırda Erzurum ilinin nüfus yapısında önemli değişimler yaşanmıştır. Nitekim ilde 1990 yılında çocuk nüfusun (0-14 yaş) oranı % 40,9 iken 2015 yılında bu oran % 27,3'e düşmüştür. Şüphesiz bu durumun temel nedeni ülke genelinde olduğu gibi Erzurum'da da son 30-40 yılda doğum oranının önemli ölçüde düşmesidir.

Öte yandan Erzurum'da son 25 yılda çalışma çağındaki nüfus oranı %55,5'ten % 64,5'e; yaşlı nüfus oranı ise % 3,6'dan % 8,2'ye yükselmiştir. Çocuk nüfusun toplam nüfus içindeki payının azalması doğal olarak çalışma çağı nüfus ile yaşlı nüfus oranlarının artmasına neden olmuştur.

Yukarıda belirtilen nüfusun geniş aralıklı yaş yapısının değişimi, nüfusun bağımlılık oranının da değişmesine neden olmuştur. 1990 yılında Erzurum'da toplam bağımlılık oranı % 80 iken 2015 yılında bu oran % 55'e düşmüştür. Aynı süreçte genç bağımlılık oranı % 73,5'ten % 42,3'e düşmüş, yaşlı bağımlılık oranı ise % 6,5'ten % 12,7'ye yükselmiştir. Belirtilen değişimlerin temel nedeni çocuk nüfusun toplam nüfus içindeki payının azalması, buna karşın çalışma çağı ve yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payının ise artmasıdır. Şüphesiz ilde nüfusun bağımlılık oranının azalması, çalışan nüfusun üzerindeki yükün azaldığı ve kişi başına düşen gelirin arttığı şeklinde de değerlendirilebilir. Yani yaşam koşullarında bir iyileşme meydana gelmiştir.

Erzurum ilinde son çeyrek asırda nüfusun eğitim durumunda önemli değişimler yaşanmıştır. 1990 yılında Erzurum'da 6 yaş üstü nüfusta okuma-yazma oranı % 85,6 iken bugün bu değer 2015'te % 92,6'ya çıkmıştır. Kadınlarda % 62,1 olan okuma-yazma oranı % 88,1'e çıkmıştır. Kadınların okuma-yazma oranındaki artış % 26 olup oldukça yüksek bir değerdir. 1990-2015 döneminde Erzurum'da erkeklerin okuma-yazma oranı da % 85,6'dan % 97,1'e çıkmıştır. Erkeklerde de okuma-yazma oranı % 11,5 oranında artmıştır.

1990 yılında Erzurum'da okuma-yazma bilenlerin % 80,7'si okur-yazar ve ilkokul mezunlarından oluşurken 2015 yılında bu oran % 45,7'ye düşmüştür. Bunun nedeni daha üst öğretim kademelerinden mezun olanların sayısının artmasıdır. Aynı dönemde ortaokul ve dengi ile daha üst öğrenim kademelerinde yer alanların okuma-yazma bilenler içindeki payı % 19,3'ten % 54,3'e yükselmiştir. Bu dönemde özellikle zorunlu 8 yıllık eğitimin başlaması, ortaokul ve dengi okul mezunlarının payının % 5,1'den % 24,6'ya çıkmasına neden olmuştur. Aynı dönemde lise düzeyinde mezun olanların payı da % 8,8'den % 18,6'ya, ön lisans ve daha üst düzeyde de mezun sayısı % 2,6'dan % 11,3'e yükselmiştir. Verilerden de anlaşılacağı üzere Erzurum'da son çeyrek asırda okuma-yazma bilen nüfusun eğitim seviyesinde önemli bir yükselme olmuştur.

Sonuç olarak Erzurum günümüzde doğum oranları azalmış olmakla birlikte halen nüfusu genç olan bir ildir. Bu nedenle ilde nüfusun bağımlılık oranı fazladır. Bağımlılık oranının azaltmak için istihdamı arttırmak gerekmektedir. Bu nedenle ziraat ve hayvancılıkta yeni yöntemler (kaliteli tohum kullanımı, hayvan soylarını ıslah etme ve arıcılık, tatlı su balıkçılığı ve kırsal turizm gibi alternatif geçim kaynaklarını başlatmak gibi) geliştirmek, kasaba ve şehirlerde imalat ve hizmetler sektöründeki istihdamı arttırmak gerekmektedir.

İl nüfusunda eğitim seviyesi son 25 yılda yükselmiştir. Ancak ilde günümüzde özellikle kadın nüfusta orta öğretim ve daha üst kademelerde okullaşma ve mezun oranı hala düşüktür. Bu oranların artması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Bu sayede il nüfusunun hayat standardı yükselecek ve bu nüfusun hane halkı, il ve ülke ekonomisine olan katkısı artacaktır.

Kaynakça

- Başibüyük, A. (2005). Doğu Anadolu Bölgesi'nde nüfusun cinsiyet ve yaş yapısı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14, 67-95.
- Coşkun, O. (2008). İç göçler açısından Erzurum ilinin analizi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20, 239-266.
- Doğanay, H. (2014). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Gök, Y. & Kayserili, A. (2010). Cumhuriyet döneminde Erzurum ilinin kır-şehir nüfus değişimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 24, 1-17.
- Koç, İ., Eryurt, M.A., Adalı, T. & Çağatay, P. (2010). *Türkiye'nin Demografik Dönüşümü: Doğurganlık, Aile Planlaması, Anne-Çocuk Sağlığı ve Beş Yaş Altı Ölümlerdeki Değişimler: 1968-2008*. Ankara: HÜNEE Yayınları, ISBN 978-975-491-285-2.
- Koday, S. (2005). Gümüşhane ilinin eğitim coğrafyası. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 45-56.
- MSB, (2016). 19 Ekim 2016 tarihinde http://www.hgk.msb.gov.tr/images/urun/il_ilce_alanlari.pdf adresinden edinilmiştir.
- Nüfus, (2016). 07 Kasım 2016 tarihinde <http://www.nufusu.com> adresinden edinilmiştir.
- Özgür, E. M. (1998). *Türkiye Nüfus Coğrafyası*. Ankara: GMC Basın Yayın Limitet Şirketi.
- Şahin, C., Doğanay, H. & Özcan N.A. (2003). *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*. Ankara: Gündüz Eğitim Yayınları.
- Tandoğan, A. (1998). *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu*. Trabzon: Eser Ofset.
- Tanoğlu, A. (1969). *Beşeri Coğrafya*. (Cilt I, İkinci Baskı). İstanbul: Taş Matbaası.
- TÜİK, (2016). 15 Ekim 2016 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr> adresinden edinilmiştir.
- TÜİK, (1937). 1935 Genel Nüfus Sayımı, Kati ve Mufassal Neticeler Erzurum Vilayeti. İstanbul: Hüsnü Tabiat Basımevi.
- TÜİK, (1944). 20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı, Vilayetler, Kazalar, Nahiyeler ve Köyler İtibariyle Nüfus ve Yüzey Ölçü, Ankara.
- TÜİK, (1961). 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu. Ankara: TÜİK Yayın No.410.
- TÜİK, (1963). 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, İl, İlçe, Bucak ve Köyler İtibariyle, Yayın No. 444. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- TÜİK, 1994. 1990 Yılı Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri: Erzurum İli, Yayın No:1640. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Tümertekin, E. & Özgüç, N. (2011). *Beşeri Coğrafya*. İstanbul: Çantay Yayınları.
- UNFPA, UNDESA, UN_HABİTAT, IOM, (2013). *Population Dynamics in the Post-2015 Development Agenda*.
- Ünal, Ç. (2007). Erzurum nüfusunun sosyo ekonomik göstergeleri ve Doğu Anadolu'daki il merkezleriyle karşılaştırılması. *Türk Coğrafya Dergisi*, 48, 73-94.
- Yılmaz, M. (2015). Türkiye'de kırsal nüfusun değişimi ve illere göre dağılımı (1980-2012). *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20(33), 161-188.
- Yılmaz, M. (2016a). Çaybağı (Kotur) çayı havzasında (Saray/Van) nüfusun yapısı ve eğitim durumunda son 25 yılda meydana gelen değişim (1990-2015). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43), 1195-1206.
- Yılmaz, M. (2016b). *Türkiye'nin Değişen Nüfus Yapısı*. İstanbul: Çantay Kitabevi.